

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИПУСКУ

Перший випуск наукового збірника «Острозька давнина: дослідження і матеріали» побачив світ у Львові в 1995 році. З короткої передмови, написаної Ігорем Мицьком, дізнаємося про плани головного редактора та кола його колег, наукові інтереси яких були прямо чи опосередковано пов'язані з «острозькою тематикою». Ключова ідея полягала в тому, аби започаткувати цілу серію з 23-х видань (томів), першим з яких і був збірник статей. Його мали продовжити матеріали Острозьких академічних читань, опис фондів місцевого краєзнавчого музею, археологічні звіти, збірка статей про кн. Василя-Костянтина Острозького, каталог острозьких стародруків, виявлених в українських та закордонних бібліотеках. Більшу частину серії повинні були скласти археографічні видання. Публікація творчого доробку і епістолярної спадщини острозьких просвітителів, а також описово-статистичних документів, церковних і монастирських синодиків, хронік і літописів дозволила би краще дослідити інтелектуальне середовище Острога доби Академії. Після виходу в світ першого тому, який одразу здобув визнання академічної спільноти, видавничий проект Ігоря Мицька з різних причин не був продовжений, проте за той час, що відділяє нас від моменту оприлюднення задуму, ряд зазначених у плані робіт автори опублікували самостійно¹.

Науковий збірник складався з двох рубрик, до першої з яких («Статті та повідомлення») увійшло 13 різноматематичних досліджень. Всі роботи так чи інакше стосувалися історії Острога і того інтелектуального осередку, який був створений на кошт київського воєводи князя Василя-Костянтина Острозького та існував при його дворі в другій половині XVI – на початку XVII ст. Дещо окремо від загальної спрямованості збірника стояла хіба що біографічна розвідка Василя Ульяновського про батька засновника Академії великого литовського гетьмана князя Костянтина Івановича Острозького (1460-1530)². Однак, якщо пригадати, що саме ця особа заклала підвалини

¹ *Kempa T.* Konstanty Wasył Ostrogski (ok. 1524/1525-1608), wojewoda kijowski i marszałek ziemi wołyńskiej. – Toruń, 1997. – 289 s. (український переклад: *Кемпа Т.* Костянтин Василь Острозький (бл. 1524/1525-1608), воєвода київський і маршалок землі Волинської / Переклад Іван Ярмошик, науковий редактор Володимир Молчанов. – Хмельницький, 2009. – 342 с.); Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 року) / Переклад, упорядкування і передмова Ірини Ворончук. – Київ-Старокостянтинів, 2001. – 416 с.; Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII століття / Упорядник Віктор Атаманенко, редактор Любомир Винар. – Київ-Острог-Нью Йорк, 2004. – 384 с.; *Ричков П.А.* Архітектурно-просторовий розвиток Острога за картографічними джерелами // Архітектурна спадщина Волині. Збірник наукових праць / За науковою редакцією др.арх. П.А. Ричкова. – Рівне, 2010. – С. 5-28; *Ульяновський В.* Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків. – Київ, 2012. – 1370 с., 40 іл.

² Пізніше Василь Ульяновський підготував і видав окрему монографію про кн. К.І. Острозького, див. *Ульяновський В.* «Славний для всіх часів чоловік»: князь Костянтин Іванович Острозький. – Острог, 2009. – 168 с.

могутності роду, а хронологічні межі видавничої серії мали охоплювати період від XIV до середини XVII століття, розміщення у збірнику цієї статті виглядає цілком вмотивованим.

Матеріали другої рубрики («Публікації джерел») слугували своєрідним додатком до студій, надрукованих у першій частині видання. Деякі з оприлюднених тут документів, як, наприклад, заповіт княжни Гальшки Острозької (1579) та привілей про надання Острогу магдебурзького права (1585), вперше були залучені до наукового обігу ще у 1980-х роках. Поруч із ними зустрічаємо у збірнику маловідомі акти: королівське підтвердження фундації острозького шпиталю (1585), випис з луцьких гродських книг з інформацією про вдову невідомого острозького друкаря (1595), привілей київського воеводи на солтиство в с. Мала Тухля (1592), унікальну «Постанову на острозьку академію» другої половини 1610-х років. Окрім цих документів, в додатку було надруковано п'ять інвентарних описів Острога й навколишніх сіл XVII ст.

До авторського колективу першого тому запланованої серії входило загалом двадцять істориків та інших вчених-гуманітаріїв зі Львова, Києва та Дніпропетровська. Підбором авторів і редагуванням статей займався вже згаданий Ігор Мицько, який на той час працював в Інституті українознавства ім. Івана Крип'якевича у Львові. Упродовж 1970-1980-х років він по крупицях збирав архівні свідчення з історії «Волинських Афін», а підсумком тривалої пошукової роботи стала класична монографія «Острозька слов'яно-греко-латинська академія», надрукована у Києві в 1990 році. Ця праця, наповнена конкретними іменами і свідченнями про минуле «першої наукової установи України», визначальною мірою вплинула на спосіб сприйняття острозького інтелектуального осередку читачами, і, таким чином, зіграла важливу роль в історії відродження Академії.

Першість у дослідженні її спадщини згодом перейшла до наукового центру, створеного у відновленому навчальному закладі професором Миколою Ковальським та його учнями, що переїхали з Дніпропетровська до Острога. Від цього часу в Академії почали проходити регулярні конференції, з'явився періодичний друкований орган («Наукові записки»), започатковано нову історичну серію «*Studia Historica Res Gestas Ostrogoiae Illustrantia*» і, врешті, видано Енциклопедію Острозької академії (1997) та колективну монографію «Острозькі просвітники XVI-XX ст.» (2000).

До 400 річниці з дня смерті засновника Академії в стінах університету відбулася наукова конференція «Князь Василь-Костянтин Острозький в історії України та Європи» (2008), на якій виникла ідея підготувати друге видання Енциклопедії (2011) і проводити щорічні Василівські читання (2009-2012; див. додаток). Оскільки матеріали цих читань мали друкуватися в окремому збірнику статей, вирішено, що він носитиме назву «Острозька

давнина». Таким чином, відроджувалася, хоч і в неповному вигляді, колись запланована видавнича серія.

У квітні 2012 року при Національному університеті «Острозька академія» створено Центр вивчення спадщини князів Острозьких, основною метою якого є здійснення наукових досліджень з історії Острозького князівства XIV-XVIII ст. Один з напрямків роботи центру – проведення щорічної конференції, матеріали якої будуть друкуватися в «Острозькій давнині». Відповідно до нової концепції видання, збірник складатиметься з п'яти рубрик:

У першій, що матиме назву *Князі на Острозі: постаті та ситуації*, будуть публікуватися дослідження про походження, приватне життя і кар'єру князів Острозьких та споріднених із ними князів Заславських (від 1620 року острозьких ординатів).

До рубрики *Спадкоємці та слуги Острозького Дому* потраплятимуть біографічні нариси, присвячені власникам і посесорам домену, які не належали до роду Острозьких, а також іншим помітнішим персоналіям, що проживали в межах князівства (клієнти і слуги власників, настоятелі храмів і монастирів, автори полемічних творів та ін.).

Рубрика *Академія* буде формуватися зі студій з історії освітніх закладів, що функціонували в межах князівства у період його існування. Тут же друкуватимуться книгознавчі розвідки, статті про видавничу справу, літературну і перекладацьку діяльність острозьких інтелектуалів.

Наступний розділ збірника – *Ducatus Ostrogiensis* – включатиме історико-географічні дослідження, в яких реконструюватиметься минуле окремих поселень Острожчини і цілих маєткових комплексів, що в актових джерелах іменувалися повітами, волостями або ключами. Ці маєткові комплекси лежали не лише на Волині; Острозьке князівство в часи, коли рід досягнув зеніту слави (в останній чверті XVI – на початку XVII ст.), розкинулася дрібними острівцями і більшими згустками території по всій Східній Європі, включаючи володіння в обох частинах Речі Посполитої та поза її межами. Невдовзі після смерті кн. В.-К. Острозького (1608) ця «держава в державі» розпалася навпіл і у подальшому процес розформування князівства тривав аж до кінця існування Польсько-Литовської співдружності.

З метою порівняння до збірника прийматимуться роботи і про ті землі, які колись входили до складу Острожчини, але у досліджуваній авторами період уже не належали власникам князівства. В цій же частині «Острозької давнини» будуть друкуватися статті про храми і монастирі, палаци і замки, окремі елементи міської забудови, а також пам'ятки мистецтва, створені і (або) віднайдені в межах окресленої вище території.

Врешті, рубрика *Документи та матеріали* міститиме публікації джерел, дотичних всіх перерахованих вище аспектів історії Острозького князівства.

* * *

До другого випуску «Острозької давнини» ввійшло 14 досліджень, п'ять з яких написано на основі доповідей, зроблених у 2009 році в рамках перших Василівських читань. Порівнюючи цей збірник із попереднім, можна сміливо сказати, що пріоритетними й надалі залишаються теми, пов'язані з життям і діяльністю кн. Василя-Костянтина Острозького, історією Острога і того інтелектуального середовища, яке функціонувало в місті наприкінці XVI – на початку XVII ст. Разом з тим, до збірника потрапили матеріали, які вказують на те, що князівство не обмежувалося лише територією Волині й інших українських земель, а його історія не завершилася після смерті найвидатнішого представника роду Острозьких.

Ігор Тесленко